

پژوهش‌های حقوقی

علمی - ترویجی

شماره ۲۵

هزار و سیصد و نود و سه - نیمسال اول

- ۵ ● آموزش حقوق بشر برای تفریح خشونت
رما لاسی - عباس بهروزی‌کوله
- ۲۹ ● چالش‌های سازمان جهانی تجارت در حاکمیت جهانی بر حوزه نفت
محمد آقایی
- ۶۱ ● مهندسی ساوول‌های منطقه‌ای انسان در مثلث حق سلامت، حق توسعه و هویت مشترک
فاطمه طرف
- ۸۵ ● دولت یرتاب‌کننده اشیای فضای و تأثیر پروژه «سی لانج» بر تحول مفهوم آن
حسین کلوتدی - سیدمادی محمودی
- ۱۱۲ ● رجوع سازمان تأمین اجتماعی به کارفرمای مقصر در ورود خسارت به کارگر بیمه‌شده
محمد سابر - سرین طباطبایی حساری
- ۱۳۲ ● مسؤلیت حقوقی دولت در بلایای طبیعی
زهره رحمتی
- ۱۸۵ ● کتوتاسیون منح شکسته: هشتم‌اندازی فرا راه جبران خسارت قربانیان نقض‌های فراسرزمینی
نیلوفر نظریاتی
- ۱۹۹ ● شرط ماهوی گام ابتکاری در آینده قوانین و مقررات (الگوی برای قانونگذاری ایران)
حامد نجفی - مهسا مدتی
- ۲۱۲ ● جایگاه ایران در مؤسسه بین‌المللی یکنواخت کردن حقوق خصوصی (پوتیدروا) و نگاهی به آینده
کوروش چمفری

http://jlr.sdil.ac.ir/article_32626.html

دولت پرتاب‌کننده اشیا فضایی و تأثیر پروژه «سی لانچ» (Sea Launch) بر تحول مفهوم آن

حُسنی خالوندی*

سیدهای محمودی**

چکیده:

مفهوم «دولت پرتاب‌کننده» یک مفهوم کلیدی در حقوق بین‌الملل فضایی است؛ زیرا به موجب کنوانسیون مسؤولیت مصوب ۱۹۷۲ «دولت پرتاب‌کننده» مسؤول جبران خسارت وارد شده به وسیله اشیا فضایی پرتاب شده است و از سوی دیگر، به موجب کنوانسیون ثبت مصوب ۱۹۷۵ یک دولت پرتاب‌کننده متعهد به ثبت شیء فضایی پرتاب شده است. در ابتدای عصر فضا و در زمان تدوین معاهدات حقوق بین‌الملل فضایی، دولت‌ها اشیا فضایی خود را از سرزمین خود و با استفاده از تأسیسات خود پرتاب می‌کردند. کم‌کم همکاری دو یا چند دولت منجر به طرح تعدد دولت‌های پرتاب‌کننده گردید که این امر در کنوانسیون مسؤولیت پیش‌بینی شده است، اما امروزه موقعیت‌های جدیدی رخ داده است که مفهوم دولت پرتاب‌کننده را تحت تأثیر قرار داده است. یکی از این موقعیت‌های جدید پروژه سی لانچ است که به واسطه پرتاب از دریای آزاد، پرتاب از سکوی سیاری که در یک کشور غیر عضو کنوانسیون مسؤولیت به ثبت رسیده است و همچنین حضور نهادهای غیردولتی در قالب یک کنسرسیوم بین‌المللی که میان آنها تاکنون هیچ موافقتنامه‌ای منعقد نگردیده است، موضوع تعیین دولت(های) پرتاب‌کننده و مسؤولیت احتمالی جبران خسارت را تحت تأثیر قرار داده است. به دنبال مشکل به کارگیری مفهوم «دولت پرتاب‌کننده» و خلأ حقوقی به وجود آمده که با ارائه پروژه سی لانچ آغاز شد، موضوع در مدت زمان کوتاهی در دستور کار کاپوس قرار گرفت و سپس مجمع عمومی سازمان ملل متحد قطعنامه‌ای در خصوص «به کارگیری مفهوم دولت پرتاب‌کننده» صادر نمود. در این مقاله سعی بر آن است که مفهوم دولت پرتاب‌کننده اشیا فضایی با توجه به اسناد حقوق بین‌الملل فضایی و تأثیر پروژه سی لانچ بر تحول مفهوم «دولت پرتاب‌کننده» بررسی گردد.

کلیدواژه‌ها:

دولت پرتاب‌کننده، کنوانسیون مسؤولیت مصوب ۱۹۷۲، پرتاب از دریا، پروژه سی لانچ
قطعنامه ۵۹/۱۱۵ مجمع عمومی سازمان ملل متحد.

Email: hosnakhavandi@gmail.com

* کارشناس ارشد حقوق بین‌الملل، دانشگاه علامه طباطبائی.

Email: mahmoudi@ari.ac.ir

** استادیار دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی.

۱. مقدمه

مفهوم «دولت پرتاب‌کننده»^۱ مفهوم مهمی در حقوق بین‌الملل فضایی است که مبتنی بر ماده ۷ معاهده فضای ماورای جو (معاهده راجع به اصول حاکم بر فعالیت‌های دولت‌ها در زمینه اکتشاف و بهره‌برداری از فضای ماورای جو از جمله ماه و سایر اجرام آسمانی مصوب ۱۹۶۷)،^۲ بند ج ماده ۱ کنوانسیون مسئولیت (کنوانسیون مسئولیت بین‌المللی برای خسارت وارد شده به وسیله اشیای فضایی مصوب ۱۹۷۲)^۳ و بند الف ماده ۱ کنوانسیون ثبت (کنوانسیون ثبت اشیای پرتاب شده به فضای ماورای جو مصوب ۱۹۷۵)^۴ به این شرح است: «اصطلاح دولت پرتاب‌کننده عبارت است از: ۱. دولتی که یک شیء فضایی را پرتاب می‌نماید و یا مقدمات چنین پرتابی را فراهم می‌کند؛ ۲. دولتی که از سرزمین آن یا تأسیساتش شیء فضایی پرتاب می‌شود.» مرحله پرتاب در تعیین دولت(های) پرتاب‌کننده اهمیت بسیاری دارد؛ به گونه‌ای که تمام دولت‌هایی که در این مرحله حضور دارند، در چارچوب مواد مذکور به عنوان «دولت پرتاب‌کننده» لحاظ می‌شوند. به موجب کنوانسیون مسئولیت، دولت(های) پرتاب‌کننده محور مسئولیت جبران خسارت وارد شده با شیء فضایی پرتاب شده و به موجب کنوانسیون ثبت یک دولت پرتاب‌کننده متعهد به ثبت شیء فضایی پرتاب شده است.

در زمان تدوین معاهدات راجع به حقوق بین‌الملل فضایی وقوع رویدادهای جدید به ذهن

1. Launching state.

۲. معاهده راجع به اصول حاکم بر فعالیت‌های دولت‌ها در زمینه اکتشاف و بهره‌برداری از فضای ماورای جو از جمله ماه و سایر اجرام آسمانی مصوب ۱۹۶۷؛ این معاهده را در دسامبر ۱۹۶۶ مجمع عمومی سازمان ملل متحد در قطعنامه ۲۲۲۲ پذیرفت و در ژانویه ۱۹۶۷ برای امضا آماده گردید. در نهایت، در اکتبر ۱۹۶۷ لازم‌الاجرا گردید. تا اول ژانویه ۲۰۱۲ این معاهده از طرف ۱۰۱ دولت تصویب و به وسیله ۴۶ دولت امضا شد:

Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space Including the Moon and Other Celestial Bodies, opened for signature Jan. 27, 1967, 18 UST 2410; TIAS 6347; 610 UNTS 205.

۳. کنوانسیون مسئولیت بین‌المللی برای خسارت وارد شده با اشیای فضایی مصوب ۱۹۷۲؛ این کنوانسیون در نوامبر ۱۹۷۱ از سوی مجمع عمومی سازمان ملل متحد در قطعنامه ۲۷۷۷ پذیرفته شد و در مارس ۱۹۷۲ برای امضا آماده شد. در نهایت در سپتامبر ۱۹۷۲ لازم‌الاجرا گردید. تا اول ژانویه ۲۰۱۲ این کنوانسیون را ۸۸ دولت تصویب و ۲۳ دولت امضا نمودند. علاوه بر این، سه سازمان بین‌دولتی بین‌المللی نیز مبادرت به پذیرش حقوق و تعهدات مندرج در کنوانسیون نموده‌اند.

Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, opened for signature Mar. 29, 1972, 24 UST 2389; TIAS 7762; 961 UNTS 187.

۴. کنوانسیون ثبت اشیای پرتاب شده به فضای ماورای جو مصوب ۱۹۷۵؛ این کنوانسیون در نوامبر ۱۹۷۴ از طرف مجمع عمومی سازمان ملل متحد در قطعنامه ۳۲۳۵ پذیرفته شد و در ژانویه ۱۹۷۵ برای امضا آماده گردید. در نهایت در سپتامبر ۱۹۷۶ لازم‌الاجرا گردید. تا اول ژانویه ۲۰۱۲ این کنوانسیون را ۵۶ دولت تصویب و چهار دولت امضا نمودند. علاوه بر این دو سازمان بین‌دولتی بین‌المللی نیز مبادرت به پذیرش حقوق و تعهدات مندرج در این کنوانسیون نموده‌اند:

Convention on Registration of Objects Launch into Outer Space, opened for signature Jan. 14, 1975, 28 UST 695; TIAS 8480; 1023 UNTS 15.

تنظیم‌کنندگان معاهدات خطور نمی‌کرد، در حالی که امروزه با توجه به سرعت پیشرفت فناوری‌های فضایی با رویدادهایی مواجه می‌شویم که مقررات موجود در اسناد حقوق بین‌الملل فضایی در خصوص آنها با ابهام مواجه شده است. به همین سبب اسناد موجود حقوق بین‌الملل فضایی در خصوص این موضوع‌ها ممکن است با خلأ حقوقی مواجه شوند که باید هر چه سریع‌تر برای سازگاری آنها با مقتضیات روز جهان چاره‌ای اندیشید تا بتواند پاسخگوی نیازهای بشر در عرصه حقوق بین‌الملل فضایی باشد. از جمله رویدادهای جدیدی که مفهوم «دولت پرتاب‌کننده» را به چالش کشیده است، پروژه سی لانچ است که به لحاظ پرتاب از دریای آزاد، پرتاب از سکوی سیاری که در یک کشور غیرعضو کنوانسیون مسؤولیت به ثبت رسیده است و همچنین حضور چندین نهاد غیردولتی در قالب یک کنسرسیوم بین‌المللی که تاکنون میان آنها هیچ موافقتنامه‌ای منعقد نگردیده است، در صورت ورود خسارت به لحاظ شرایط خاص موجود در این پروژه، شناسایی دولت(های) پرتاب‌کننده و مسؤولیت احتمالی آن(ها) بابت خسارت وارد شده ناشی از اشیاى فضایی پرتاب شده در این پروژه، به راحتی صورت نخواهد گرفت و از این جهت نیاز به شفاف‌سازی وجود دارد. از این‌رو، در این مقاله برآنیم که به این پرسش پاسخ دهیم که آیا مفهوم «دولت پرتاب‌کننده» در پرتو موقعیت جدیدی نظیر پروژه سی لانچ دستخوش تحول شده است؟ و آیا با وقوع این رویداد، بازنگری اسناد مرتبط حقوق بین‌الملل فضایی ضروری می‌نماید؟ برای پاسخگویی به پرسش‌های مذکور در این مقاله، نخست مفهوم «دولت پرتاب‌کننده» در چارچوب مواد مذکور بررسی خواهد شد. سپس موضوع پرتاب از دریا و پروژه سی لانچ به صورت جداگانه مطرح می‌گردد. در ادامه موضوع بررسی تحولات مفهوم دولت پرتاب‌کننده در مجمع عمومی سازمان ملل متحد خواهد آمد. در نهایت، راه‌حل‌های پیشنهادی برای سازگاری با پروژه سی لانچ و نتیجه‌گیری ارائه خواهد شد.

۲. دولت پرتاب‌کننده

برای نخستین بار ماده ۷ معاهده فضای ماورای جو در مقام طرح مسؤولیت جبران خسارت^۱ و بدون اشاره به اصطلاح «دولت پرتاب‌کننده» بیان می‌نماید که «هر دولت عضو معاهده که شیئی را به فضای ماورای جو از جمله ماه و سایر اجرام آسمانی پرتاب می‌نماید یا زمینه آن را فراهم می‌سازد و هر دولت عضوی که از سرزمین یا تسهیلات آن شیئی پرتاب می‌شود، دارای مسؤولیت بین‌المللی برای خسارات وارده به دولت عضو دیگر، یا به اشخاص حقیقی یا حقوقی اش خواهد بود، خساراتی که ممکن است از سوی آن چنین

1. Liability

شیئی یا اجزای تشکیل دهنده‌اش روی زمین، در هوا یا در فضای ماورای جو از جمله ماه و سایر اجرام آسمانی وارد شوند.» سپس موافقتنامه نجات^۱ در ماده ۶ به مفهوم «مقام پرتاب کننده»^۲ که مشابه دولت پرتاب کننده است به این شرح اشاره می نماید: «برای اهداف این معاهده، اصطلاح مقام پرتاب کننده به دولتی اشاره می کند که مسؤولیت پرتاب را بر عهده دارد یا به سازمان بین دولتی بین المللی در جایی که این سازمان مسؤولیت پرتاب را بر عهده دارد، مشروط بر آنکه این سازمان اعلام نماید که حقوق و تکالیف مقرر شده در این موافقتنامه را پذیرفته است و اکثریت دولت های عضو این سازمان، دولت های عضو این موافقتنامه و نیز عضو معاهده فضای ماورای جو نیز هستند.» تا اینکه در کنوانسیون مسؤولیت برای نخستین بار اصطلاح «دولت پرتاب کننده»، به شرح ذیل در بند ج ماده ۱ تعریف می گردد: «اصطلاح دولت پرتاب کننده عبارت است از: ۱. دولتی که یک شیء فضایی را پرتاب می نماید و یا مقدمات چنین پرتابی را فراهم می کند؛ ۲. دولتی که از سرزمین آن یا تأسیساتش شیء فضایی پرتاب می شود.» همین تعریف در بند الف ماده ۱ کنوانسیون ثبت نیز تکرار شده است.

بنابراین، به موجب کنوانسیون مسؤولیت در یک پرتاب، چندین دولت را می توان به عنوان دولت پرتاب کننده در نظر گرفت و این امر در راستای هدف کنوانسیون مسؤولیت قرار دارد تا شخص زیان دیده همیشه بتواند زیان خود را از طریق شناسایی و مراجعه به حداقل یکی از دولت هایی که در پرتاب نقش داشته اند، جبران نماید و به نظر می رسد که این هدف نیز تأمین شده است؛ اما به موجب بند ج ماده ۱ کنوانسیون ثبت، فقط یک کشور از میان دولت های پرتاب کننده می تواند شیء مذکور را ثبت نماید.

در تعریف ارائه شده از دولت پرتاب کننده در کنوانسیون مسؤولیت، به سازمان های بین المللی اشاره نشده است، اما کنوانسیون در ادامه در بند ۱ ماده ۲۲ بیان می کند که «در این کنوانسیون، به استثنای مواد ۲۴-۲۷، اشاره به دولت ها به گونه ای در نظر گرفته می شود که شامل هر سازمان بین دولتی بین المللی نیز می گردد که فعالیت فضایی انجام می دهند، مشروط بر اینکه این سازمان اعلام نماید که حقوق و وظایف مقرر شده در این کنوانسیون

۱. موافقتنامه نجات فضانوردان، بازگرداندن فضانوردان و بازگرداندن اشیای پرتاب شده به فضای ماورای جو مصوب ۱۹۶۸؛ این موافقتنامه را در دسامبر ۱۹۶۷ مجمع عمومی سازمان ملل متحد در قطعنامه ۲۳۴۵ پذیرفت و در آوریل ۱۹۶۸ برای امضا آماده گردید. در نهایت، در دسامبر ۱۹۶۸ لازم الاجرا گردید. تا اول ژانویه ۲۰۱۲ این موافقتنامه از طرف ۹۱ دولت تصویب و ۲۴ دولت آن را امضا نمودند. علاوه بر این، دو سازمان بین دولتی بین المللی نیز مبادرت به پذیرش حقوق و تعهدات مندرج در موافقتنامه نموده اند.

Agreement on the Rescue of Astronauts, the Return of Astronauts and the Return of Objects Launched into Outer Space, opened for signature Apr. 22, 1968, 19 UST 7570; TIAS 6599; 672 UNTS 119.

2. Launching authority.

3. Responsibility.

را مى‌پذيرد و اکثريت دولتهاى عضو اين سازمان، دولتهاى عضو اين کنوانسيون و عضو معاهده فضايى ماوراي جو نيز هستند.»

بنابراين با توجه به مواد مذکور، چهار دسته دولت پرتاب‌کننده پيش‌بيني شده است:

۱. دولتى که فضايى را پرتاب مى‌کند؛

۲. دولتى که مقدمات پرتاب شىء فضايى را فراهم مى‌آورد؛

۳. دولتى که شىء فضايى از سرزمينش پرتاب مى‌گردد؛

۴. دولتى که شىء فضايى از تاسيساتش پرتاب مى‌گردد.

دولتى که شىء فضايى از سرزمينش پرتاب مى‌گردد و دولتى که شىء فضايى از تاسيساتش پرتاب مى‌شود، معمولاً يکى هستند؛ زيرا تاسيسات و سرزمين در بيشتري موارد همراه يکديگرند، مگر در خصوص پرتاب از درياى آزاد، برخى از سيستم‌هاى پرتاب که از هواپيما استفاده مى‌شود و گاهى اوقات که بر اساس توافق دو کشور تاسيسات پرتاب يکى در سرزمين ديگرى مستقر مى‌گردد. از آنجايى که اغلب پرتاب‌ها حداقل با يک کشور ارتباط فيزيکى و جغرافيايى دارند، دسته سوم بيشتري در معرض دعاوى قربانيان خسارت وارد شده با اشياى فضايى قرار مى‌گيرند.

همان‌طور که پيداست مواد مذکور ميان دولتى که پرتاب را انجام مى‌دهد و دولتى که مقدمات آن را تهيه مى‌کند، قائل به تمايز شده است. از آنجايى که اسناد حقوق بين‌الملل فضايى تعريفى از «پرتاب»^۱ ارائه نموده‌اند و از سوى ديگر منظور از «تهيه مقدمات پرتاب»^۲ نيز مشخص نيست؛ اين امر باعث شده است که برخلاف «دولتى که شىء فضايى از سرزمين آن يا تاسيساتش پرتاب مى‌شود»، شناسايى دولتى که پرتاب را انجام مى‌دهد و دولتى که مقدمات پرتاب را تهيه مى‌کند، کمی دشوار گردد و تفسيرهاى متفاوتى از آن ارائه شود.

همان‌طور که در مقدمه نيز ذکر شد، مرحله پرتاب در تعيين دولت پرتاب‌کننده اهميت بسيارى دارد؛ به گونه‌اى که تمام دولتهايى که در اين مرحله حضور دارند به عنوان «دولت پرتاب‌کننده» لحاظ مى‌شوند. بنابراين، مفهوم «پرتاب» در مورد تعيين دولت پرتاب‌کننده يک مفهوم کلیدی است که با نگاهى به اسناد حقوق بين‌الملل فضايى در مى‌يابيم که تنها کنوانسيون مسؤليت به اين موضوع توجه کرده است. اين کنوانسيون نيز به جاى ارائه تعريف از مفهوم پرتاب، در بند ب ماده ۱ بيان مى‌دارد که «اصطلاح پرتاب شامل کوشش‌هاى براى پرتاب نيز مى‌شود.» اما اين ماده مشخص نموده است که کوشش براى پرتاب شامل چه مراحل مى‌شود.

1. Launch.

2. Procuring the launch.

برخی معتقدند برای اینکه فعلی به‌عنوان تلاش تلقی گردد باید سه ویژگی داشته باشد: ۱. برای آن برنامه‌ریزی شده باشد؛ ۲. باید به جای زمینه‌سازی و تهیه و تدارک، «ارتکاب»^۱ یا «اجرا»^۲ وجود داشته باشد و ۳. رسیدن به هدف نزدیک باشد.^۳ بر اساس این نظر، کارهای مقدماتی از جمله بارگیری و شمارش معکوس، تلاش برای پرتاب محسوب نمی‌شوند. فقط زمانی که موتورها روشن می‌شوند و تلاش برای صعود صورت می‌گیرد، می‌توان گفت که تلاش برای پرتاب رخ داده است.^۴ پرتاب به دو صورت رخ می‌دهد: ۱. مداری^۵ که در آن شیء فضایی در مدار زمین قرار می‌گیرد و به دور آن می‌چرخد؛ ۲. زیرمداری^۶ که در آن شیء فضایی تا ارتفاعی از سطح زمین بالا می‌رود، چند دقیقه در حالت بی‌وزنی قرار می‌گیرد و سپس به زمین بازمی‌گردد. شکل پرتاب در این حالت شبیه پرتاب سنگ به هواست.^۷ پرسشی که مطرح می‌شود این است که کدام‌یک از دو نوع پرتاب مذکور تحت پوشش مقررات کنوانسیون مسؤلیت قرار می‌گیرند؟

در خصوص پرتاب‌های مداری هیچ تردیدی نیست که تحت پوشش مقررات کنوانسیون مذکور قرار دارند، اما در مورد پرتاب‌های زیرمداری اختلاف نظر است. برخی همچون گیولا گال^۸ پرتاب‌های زیرمداری را خارج از حوزه کنوانسیون مسؤلیت می‌دانند در حالی که برخی دیگر مانند بوکشتیگل^۹ معتقدند که تمام پرتاب‌های زیرمداری نیز تحت شمول کنوانسیون مسؤلیت قرار خواهند گرفت؛ زیرا کنوانسیون در بند ۱ ماده ۱ کوشش‌های برای پرتاب را جزئی از اصطلاح پرتاب دانسته است.^{۱۰} به هر حال، تعریف پرتاب از نظر حقوقی برای تعیین دولت پرتاب‌کننده به‌عنوان دولتی که پرتاب را انجام می‌دهد و مسؤول جبران خسارت وارد شده با شیء فضایی است، اهمیت خاصی دارد. از آنجایی که هدف تنظیم‌کنندگان کنوانسیون مسؤلیت ارائه حداکثر حمایت

1. Perpetration.

2. Execution.

3. Stephen Gorove, "Toward a Clarification of the Term "Space Object" – An International Legal and Policy Imperative?", *Journal of Space Law*, Vol.21, No.1, 1993, p.19.

4. Ibid.

5. Orbital.

6. Suborbital.

۷. احمد آقاجانی، «نقش ماهواره‌های سنجش از دور در کاربردهای دفاعی - امنیتی»، نامه دفاع (۱۸)، مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی ۳ (۱۳۷۸)، ۴۱.

8. Gyula Gal.

9. Karl- Heinz Bockstigel.

10. Ricky J. Lee, "the Liability Convention and Private Space Launch Services - Domestic Regulatory Responses", *Annals of Air and Space Law*, Vol. XXXI, 2006, p.361.

از زیان‌دیده بی‌گناهی است که در جریان پرتاب شیء فضایی مورد نظر نقشی نداشته است، بنابراین به نظر می‌رسد که بهتر است پرتاب را به صورت موسع تفسیر نماییم. پرتاب می‌تواند از زمین، دریا، حریم هوایی و فضای ماورای جو صورت گیرد و پیداست که مکان پرتاب ماهیت دولت پرتاب‌کننده را تغییر نمی‌دهد. ارتباط سرزمینی فقط جهت تعیین دولت پرتاب‌کننده اهمیت دارد. وقتی پرتاب از قلمرو دریاهای آزاد انجام گیرد که تحت حاکمیت هیچ دولتی نیست، فقط شناسایی دولت پرتاب‌کننده چنین اشیا نسبت به اشیا فضایی که از قلمرو سرزمینی دولتی پرتاب می‌شوند، دشوارتر است.

در خصوص منظور از «تهیه مقدمات پرتاب»، برخی معتقدند که «تهیه مقدمات پرتاب» به این معناست که دولتی به‌طور فعال با تقاضا، شروع و حمایت مالی از پروژۀ پرتاب، در عملیات پرتاب شرکت داشته باشد و اگر پرتاب را یک نهاد غیردولتی انجام دهد، دولتی که در چارچوب ماده ۶ معاهده فضای ماورای جو مبادرت به اعطای اجازه و اعمال نظارت می‌نماید، تهیه‌کننده مقدمات پرتاب لحاظ خواهد شد.^۱ متخصصان ناسا موارد زیر را به‌عنوان مصادیقی از «تهیه مقدمات پرتاب» مطرح نموده‌اند: وقتی دولتی، دولت دیگر را ترغیب نماید تا پرتاب از قلمرو سرزمینی‌اش صورت گیرد و همچنین حضور فعال در تصمیم‌گیری‌های راجع به پرتاب و برنامه‌ریزی روند پرتاب.^۲ دولتی را که نیز در ساخت تأسیسات پرتاب شیء فضایی در سرزمین کشور دیگر سرمایه‌گذاری می‌نماید، می‌توان به‌عنوان دولت تهیه‌کننده مقدمات پرتاب در نظر گرفت. هر چند شناسایی چنین دولت‌هایی آسان نیست. برخی دیگر معتقدند که بهتر است آن دسته از کشورهایی را که در پرتاب شرکت داشته‌اند، از تولید شیء فضایی ثابت نهایی را به‌عنوان تهیه‌کننده مقدمات پرتاب تلقی کنیم و معتقدند که واژه «تهیه مقدمات» باید عناصری داشته باشد که نشان دهد که دولت تهیه‌کننده مقدمات، یک دولت پرتاب‌کننده است. بنابراین «تهیه مقدمات» نیز نیازمند کنترل واقعی پرتاب است.^۳ از آنجایی که هدف کنوانسیون مسؤولیت که برای نخستین بار به تعریف دولت پرتاب‌کننده پرداخته است، ارائه حداکثر حمایت از قربانیان ناشی از خسارت وارد شده به وسیله اشیا فضایی است، به نظر می‌رسد که نظر نخست در راستای هدف مذکور است و علاوه بر آن، این تفسیر مطابق با بند ۱ ماده ۳۱ کنوانسیون حقوق معاهدات مصوب سال ۱۹۶۹^۴ است که مقرر

1. Michael Chatzipanagiotis, "Registration of Space Objects and Transfer of Ownership in Orbit", German Journal of Air and Space Law (ZLW), Vol.56, 2007, p. 235.

2. Maureen Williams, "Perceptions on the Definition of a Launching State and Space Debris Risks", Proceedings of the Forty - Fifth Colloquium on the Law of Outer Space, 2002, p. 283.

3. Zhao Yun, "Revisiting the 1975 Registration Convention: time for Revision?", Australian Journal of International Law, Vol.11, 2004, p. 113.

4. Vienna Convention on the Law of Treaties, opened for signature may 23.1969, 1155 U.N.T.S. 331.

می‌نماید که «یک معاهده با حسن نیت و منطبق با معنای معمولی‌ای که باید به اصطلاحات آن در سیاق عبارات و در پرتو موضوع و هدف معاهده داده شود، تفسیر خواهد شد.»^۱ به نظر می‌رسد که جزء اول تعریف «دولت پرتاب‌کننده» که عبارت است از: «دولتی که یک شیء فضایی را پرتاب می‌نماید یا مقدمات چنین پرتابی را فراهم می‌کند.» به اندازه کافی واضح نیست. علاوه بر این، منظور از «تأسیسات»^۲ نیز در جزء دوم تعریف دولت پرتاب‌کننده مشخص نیست. از این‌رو، معیار «سرزمین»^۲ در راستای شناسایی «دولت پرتاب‌کننده» برای طرح دعوی احتمالی مسؤولیت جبران خسارت نخستین گزینه برای زیان‌دیده احتمالی خواهد بود.

در ابتدای عصر فضا و در زمان تدوین معاهدات حقوق بین‌الملل فضایی، ایالات متحده آمریکا و اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی اشیای فضایی خود را از سرزمین خود و با استفاده از تأسیسات خود پرتاب می‌کردند و تنها یک دولت پرتاب‌کننده وجود داشت. کم‌کم همکاری دو یا چند دولت منجر به طرح تعدد دولت‌های پرتاب‌کننده گردید که این امر در بند ۱ ماده ۵ کنوانسیون مسؤولیت به این شرح پیش‌بینی شده است: «هرگاه دو یا چند دولت به‌طور مشترک یک شیء فضایی را به فضا پرتاب نمایند، این دولت‌ها به‌طور مشترک و جداگانه برای خسارت وارد شده مسؤول هستند.» از سوی دیگر، در بند ۲ ماده ۲ کنوانسیون ثبت نیز پیش‌بینی شده است که «هرگاه دو یا چند دولت پرتاب‌کننده در مورد هر شیء فضایی وجود دارد، این دولت‌ها به‌طور مشترک تعیین خواهند نمود که کدام‌یک از آنها شیء فضایی را بر طبق بند ۱ این ماده به ثبت خواهد رسانید...» تعدد دولت‌های پرتاب‌کننده یک مزیت برای زیان‌دیدگان احتمالی محسوب می‌شود؛ زیرا به موجب قسمت اخیر بند ۲ ماده ۵ کنوانسیون مسؤولیت، زیان‌دیده می‌تواند «تمام خسارت مقتضی را به موجب این کنوانسیون از هر یک از دولت‌های پرتاب‌کننده یا همه آنها دریافت نماید که دارای مسؤولیت مشترک و جداگانه هستند.» از سوی دیگر، در میان دولت‌های پرتاب‌کننده نیز اگر اقدامات مناسبی در چارچوب بند ۲ ماده ۵ کنوانسیون مسؤولیت جهت انعقاد موافقتنامه‌هایی در زمینه توزیع تعهدات مالی در روابط میان خود اتخاذ شود، برای آنها نیز همکاری جهت پرتاب، قابل قبول خواهد بود؛ اما در سال‌های اخیر موقعیت‌های جدیدی موضوع دولت پرتاب‌کننده و مسؤولیت جبران خسارت آنها را به چالش کشیده است که در ادامه آن را بررسی خواهیم کرد.

پرتاب از دریا

در زمینه فعالیت‌های فضایی، مرحله پرتاب نه فقط از نظر تکنیکی، بلکه از نظر حقوقی

1. Facilities.

2. Territory.

برای تعیین دولت‌های پرتاب‌کننده مهم‌ترین مرحله است. این در حالی است که هیچ‌یک از معاهدات راجع به حقوق بین‌الملل فضایی نه تعریفی از پرتاب ارائه نموده‌اند و نه اشاره‌ای به مکان پرتاب نموده‌اند. تنها بند ۲ ماده ۸ موافقتنامه ماه^۱ به پرتاب از سطح کره ماه اشاره نموده است^۲ که به نظر می‌رسد این بند تأثیری در تعریف پرتاب و مکان پرتاب ندارد. امروزه اشیا فضایی را می‌توان به روش‌های دیگری متفاوت از جایگاه‌های پرتاب سنتی مستقر در مناطق زمینی پرتاب نمود و این امر موقعیت‌های حقوقی متفاوتی را ایجاد می‌نماید. در این خصوص، پرتاب اشیا فضایی از حریم هوایی، از فضای ماورای جو و از سکوهایی مستقر در دریا موقعیت‌های پرتاب جدیدی را ایجاد نموده‌اند و به دنبال آن مشکلاتی در خصوص تعیین دولت پرتاب‌کننده ایجاد شده است. در این مقاله فقط موضوع پرتاب از دریا بررسی خواهد شد که می‌توان آن را در سه محدوده طبقه‌بندی نمود: الف - پرتاب از دریای سرزمینی؛ ب - پرتاب از منطقه انحصاری، اقتصادی؛ ج - پرتاب از دریای آزاد.

الف - پرتاب از دریای سرزمینی

معمولاً دریای سرزمینی، مکان مناسبی برای پرتاب اشیا فضایی نیست، زیرا پرتاب از دریای سرزمینی ممکن است امنیت ساکنان منطقه، محیط زیست و کشتیرانی را به خطر بیندازد. به رغم مشکلات مذکور، چنانچه پرتابی در این منطقه صورت گیرد، تفاوتی با پرتاب از قلمرو زمینی یک کشور ندارد؛ زیرا دریای سرزمینی نیز همانند قلمرو زمینی تحت حاکمیت دولت ساحلی است و در این حالت، دولت ساحلی با لحاظ معیار سرزمین یک دولت پرتاب‌کننده لحاظ می‌شود.^۳

ب - پرتاب از منطقه انحصاری اقتصادی

کنوانسیون حقوق دریاها^۴ استقرار سکوهایی پرتاب و پرتاب اشیا فضایی از این محدوده را منع نموده است؛ زیرا نظام حقوقی این منطقه از حق انحصاری یک دولت جهت بهره‌برداری از منابع حمایت می‌کند. ماده ۵۶، بند ۱، جزء ب کنوانسیون حقوق

۱. موافقتنامه حاکم بر فعالیت‌های دولت‌ها در زمینه ماه و سایر اجرام آسمانی مصوب ۱۹۷۹؛ این موافقتنامه را در دسامبر ۱۹۷۹ مجمع عمومی سازمان ملل متحد در قطعنامه ۳۴/۶۸ پذیرفت و در دسامبر ۱۹۷۹ برای امضا آماده نمود. در نهایت در ژوئیه ۱۹۸۴ لازم‌الاجرا گردید و تا اول ژانویه ۲۰۱۲ این موافقتنامه را ۱۳ دولت تصویب و چهار دولت امضا نمودند؛ *Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies*, opened for signature Dec.18, 1979, 18 ILM 1434; 1363 UNTS 3.

۲. برای این اهداف، دولت‌های طرف معاهده ممکن است:

الف - اشیا فضایی خود را بر سطح کره ماه فرود آورند و آنها را از کره ماه پرتاب نمایند.

3. Marialetizia Lango, Inter-Relation between State and Private Enterprises in the Commercial. *Activities in the Outer Space*, Proceedings of the Forty- third colloquium on the law of outer space, 2000, p. 326.

4. United Nations Convention on the Law of the Seas, opened for signature Dec.10, 1982, 21 ILM 1982,1261.

دریاهای، صلاحیت دولت‌های ساحلی را جهت نصب یا استفاده از جزایر مصنوعی و تأسیسات در این حوزه و همچنین حق انحصاری دولت ساحلی برای اعطای اجازه به دیگری جهت استقرار چنین تأسیساتی، به رسمیت شناخته است. علاوه بر این، این کنوانسیون مبادرت به پیش‌بینی منطقه امنیتی اطراف این گونه تأسیسات جهت دفاع از آنها نیز نموده است. حال چنانچه این تأسیسات در اختیار دولت ساحلی باشد و در اثر آن خسارتی وارد شود، دولت ساحلی مسؤول جبران خسارت است و اگر دولت ساحلی به دولت دیگری اجازه نصب تأسیسات لازم برای پرتاب اشیای فضایی دهد و در اثر آن خسارتی وارد شود، دولت‌ها به صورت مشترک مسؤول جبران خسارت خواهند بود.^۱

ج - پرتاب از دریای آزاد

کنوانسیون حقوق دریاهای صریحاً به امکان استقرار سکوهایی پرتاب و پرتاب اشیای فضایی از این محدوده اشاره‌ای ننموده است، اما در ماده ۸۷ آزادی‌های موجود در دریای آزاد را شامل موارد زیر می‌داند: آزادی کشتیرانی، آزادی هوانوردی، آزادی ساخت جزایر مصنوعی و سایر تأسیسات مجاز بر اساس حقوق بین‌الملل و ... این ماده اشاره‌ای به آزادی پرتاب اشیای فضایی یا آزادی فرود یا بلندشدن هواپیماها ننموده است، اما از آنجایی که این ماده از واژه «از جمله» استفاده نموده است، نشان می‌دهد که موارد فوق حصری نیست و جنبه تمثیلی دارد. بنابراین می‌توان استقرار سکوهایی برای پرتاب اشیای فضایی از دریاهای آزاد را مشروط به استفاده صلح‌آمیز مذکور در ماده ۸۸، امکان‌پذیر دانست.^۲ استفاده از دریای آزاد به شکل نصب سکوهایی ثابت جهت پرتاب باعث ایجاد محدودیت‌هایی در سایر استفاده‌ها از دریای آزاد می‌شود، به همین منظور مقام بین‌المللی بستر دریای با هدف حمایت از محیط‌زیست و حمایت از منافع دولت‌ها در استفاده برابر از دریاهای آزاد و جلوگیری از ورود خسارت، بر این گونه فعالیت‌ها نظارت می‌کند. گاهی نیز پرتاب اشیای فضایی از دریاهای آزاد با سکوهایی سیاری انجام می‌گیرد که به وسیله کشتی‌های بزرگ یدک می‌شوند و هر دو باید دارای پرچم یک کشور باشند.^۳ بنابراین، از آنجایی که نصب سکوی پرتاب و پرتاب اشیای فضایی از قلمرو دریایی صریحاً در حقوق بین‌الملل منع نشده است و از سوی دیگر در عرصه حقوق بین‌الملل فضایی هیچ تعهد

1. Ibid.

2. Armel kerrest, "Launching Spacecraft from the Sea and the Outer Space Treaty: the Sea Launch Project", in: Francis Iyall and Paul B. Larsen (ed), Space Law, (Ashgate, 2007), p. 334.

3. Authority for Sea Bed.

4. Marialetizia Longo, op.cit., p. 327 & 328.

و الزامی وجود ندارد که دولت‌ها از سرزمین خود مبادرت به پرتاب اشیا فضایی نمایند،^۱ به نظر می‌رسد که در مورد مشروعیت پرتاب از دریا تردیدی نیست. با عنایت به تفسیر موسع از «پرتاب» باید اظهار نمود که نفس پرتاب از دریای آزاد نیز خللی بر مفهوم دولت پرتاب‌کننده و به‌کارگیری مقررات مربوطه وارد نمی‌کند. آنچه شناسایی دولت پرتاب‌کننده در پرتاب‌های پروژه سی لانچ از دریای آزاد را با دشواری روبه‌رو نموده است شرایط خاص این پروژه است که در ادامه بررسی خواهد شد.

پروژه سی لانچ

پروژه سی لانچ برای پاسخگویی به افزایش نیاز بازار به یک خدمات قابل دسترسی و قابل اعتماد برای پرتاب تجاری ماهواره در سال ۱۹۹۵ در قالب یک کنسرسیوم متشکل از چهار شرکت زیر با سهام مشخص تشکیل شد:

۱. شرکت فضایی تجاری بوئینگ، به‌عنوان سرمایه‌گذار اصلی این پروژه با ۴۰ درصد سهام؛
 ۲. شرکت کشتی‌سازی نوژی به نام Kvaerner با ۲۰ درصد سهام که مبادرت به تهیه سکوی سیار پرتاب به نام odyssey و کشتی کنترل و مونتاژ نموده است. گفته می‌شود که سکوی پرتاب مذکور و کشتی کنترل و مونتاژ در لیبریا که عضو کنوانسیون مسؤلیت نیست، ثبت شده‌اند؛

۳. یک شرکت روسی، با ۲۵ درصد سهام؛

۴. یک شرکت اُکراینی، با ۱۵ درصد سهام.^۳

در این پروژه، پرتاب گرو محموله‌هایش در کشتی کنترل و مونتاژ واقع در لانگ بیچ ۴ کالیفرنیا به‌عنوان مرکز تأسیسات، مونتاژ می‌شوند، سپس در سکوی پرتاب od-yssey که یک سکوی حفاری نفت بوده است که کاربری آن تغییر یافته و از مکان خود در دریای شمال به اقیانوس آرام منتقل شده است، برای پرتاب ماهواره مورد نظر در منطقه استوایی در اقیانوس آرام، نزدیک به هزار مایلی جنوب هاوایی، مستقر می‌شود و در نزدیکی آن کشتی کنترل و مونتاژ فرایند پرتاب را ساماندهی می‌نماید.^۵ به‌طور کلی هدف این پروژه از پرتاب از دریای آزاد استفاده از دو مزیت است: ۱. استفاده از

4. Armel Kerrest, "Launching Spacecraft from the Sea and the Outer Space Treaty: the Sea Launch Project", op. cit., p. 334.

5. Assembly and Command Ship (ACS).

6. <http://www.sea-launch.com/history.html>; last visited: 10 march 2013.

1. Long Beach.

2. Ibid.

صنعت فضایی قابل اعتماد و مقرون به صرفه اتحاد جماهیر شوروی سابق و ۲. پرتاب از یک منطقه استوایی که در مصرف سوخت صرفه‌جویی شود.^۱ در مجموع، پرتاب از دریای آزاد در مقایسه با پرتاب از زمین، باعث کاهش هزینه‌های پرتاب می‌شود.

همان‌طور که پیداست، شرکت‌های مذکور در قالب یک کنسرسیوم بین‌المللی به‌عنوان نهادهای غیردولتی در چارچوب ماده ۶ معاهده فضای ماورای جو مبادرت به فعالیت فضایی می‌نمایند. در این خصوص ماده ۶ معاهده فضای ماورای جو مقرر نموده که «دولت‌های عضو این معاهده در مقابل فعالیت‌های ملی در فضای ماورای جو از جمله ماه و سایر اجرام آسمانی مسؤولیت بین‌المللی خواهند داشت، خواه این فعالیت‌ها به‌دست نهادهای دولتی و خواه از سوی نهادهای غیردولتی صورت گیرند. همچنین این دولت‌ها دارای این مسؤولیت بین‌المللی هستند تا اطمینان حاصل نمایند که فعالیت‌های ملی مطابق با مقررات این معاهده انجام می‌گیرند. فعالیت‌های نهادهای غیردولتی در فضای ماورای جو، از جمله ماه و سایر اجرام آسمانی نیاز به اجازه و نظارت مستمر دولت مناسب عضو این معاهده دارد...» بنابراین، این ماده با طرح مسؤولیت بین‌المللی^۲ دولت‌های عضو این معاهده بابت فعالیت‌های ملی نهادهای غیردولتی، اصل مهمی را در حقوق بین‌الملل فضایی بنا نهاده است که متفاوت از شیوه حقوق بین‌الملل کلاسیک در حوزه مسؤولیت بین‌المللی دولت‌هاست. این نوع نظام مسؤولیتی در میان دولت‌های عضو معاهده فضای ماورای جو قابل اعمال است و در عمل، از آنجایی که تمام دولت‌های فضایی عضو معاهده‌اند، این امر مشکلی ایجاد نمی‌کند.^۳ این نکته قابل توجه است که کنوانسیون مسؤولیت، مسؤولیت جبران خسارت^۴ را برای نهادهای غیردولتی پیش‌بینی ننموده و فقط مسؤولیت جبران خسارت را بر دولت پرتاب‌کننده تحمیل نموده است. به عبارتی، در حقوق بین‌الملل فضایی هیچ مقرراتی در رابطه با انتساب مسؤولیت به نهادهای غیردولتی وجود ندارد. در نتیجه، در چارچوب ماده ۶ معاهده فضای ماورای جو، نهادهای غیردولتی باید در مرحله نخست از سوی دولت‌ها مجوز دریافت نمایند و دولت‌ها باید اولین درجه امن در تنظیم فعالیت‌های نهادهای غیردولتی از طریق فرایند اجازه باشند. اعطای اجازه به یک نهاد غیردولتی برای انجام فعالیت‌های فضایی متضمن این نکته است که دولت اجازه‌دهنده باید به اعمال نظارت مستمر و حصول اطمینان بپردازد از اینکه چنین فعالیت‌هایی مطابق با تعهدات بین‌المللی صورت می‌گیرد. بنابراین، مقررات ملی

1. Ibid., p. 333.

2. Responsibility.

3. Ram Jakhu, "Legal Issues Relating to the Global Public Interest in Outer Space", Journal of Space Law, Vol. 32, No.1, 2006, p. 20.

4. Liability.

فضایی باید چارچوب نظارتی مناسبی را برای فعالیتهای فضایی نهادهای غیردولتی ارائه نماید و چنانچه فعالیت فضایی نهاد مذکور متضمن ورود خسارت باشد، دولتی که فعالیت نهاد مذکور تحت صلاحیت وی بوده است، به‌عنوان دولت پرتاب‌کننده به موجب کنوانسیون مسؤولیت، جبران خسارت خواهد نمود و سپس به نهاد مذکور بابت خسارت پرداخت شده مراجعه می‌نماید. به همین علت، آن نهاد باید منابع مالی قابل توجهی داشته باشد که برای تضمین این امر در مقررات ملی فضایی، سیاست بیمه به‌عنوان پیش شرط اعطای مجوز برای پرداختن به فعالیتهای فضایی از طرف نهادهای غیردولتی مقرر می‌گردد.^۱ در خصوص پروژۀ مذکور، شرکت چند ملیتی سی لانچ در جزایر کایمن^۲ که سابقاً مستعمرۀ انگلستان بوده، ثبت گردیده است. در ابتدا، مقامات انگلستان توجهی به این موضوع نداشتند که کنسرسیوم مذکور برای شروع فعالیت فضایی نیازمند کسب مجوز بر اساس قانون فضای ماورای جو^۳ انگلستان مصوب ۱۹۸۶ است؛ اما بعدها، مقامات انگلستان متذکر شدند از آنجایی که امکان طرح مسؤولیت دولت انگلستان بابت فعالیتهای کنسرسیوم مذکور وجود دارد، شرکت مذکور باید به موجب مجوز انگلستان فعالیت نماید.^۴ قانون فضای ماورای جو انگلستان در ماده ۱ مقرر می‌کند که قانون مذکور در خصوص فعالیتهای ذیل چه در انگلستان صورت گیرد یا در جای دیگر، به کار می‌رود:

الف - پرتاب یا تهیه مقدمات پرتاب یک شیء فضایی؛

ب - راه‌اندازی یک شیء فضایی؛

ج - هر فعالیتی در فضای ماورای جو.

سپس قانون مذکور در ماده ۲ مقرر می‌کند که چنانچه فعالیتهای فوق به‌دست اتباع انگلستان، شرکت‌ها و مجموعه‌های اسکاتلندی اتفاق بیفتند که بر اساس قانون انگلستان تشکیل گردند، اخذ مجوز برای چنین فعالیتهایی لازم است. در ادامه، به‌کارگیری قانون مذکور را به «مجموعه شرکت‌هایی که بر اساس قانون هر گونه سرزمین وابسته ایجاد شده باشد» تسری داده که این امر مطابق با وضعیت جزایر کایمن است. بنابراین، انگلستان صلاحیت اعطای اجازه و نظارت مستمر بر فعالیتهای کنسرسیوم مذکور را دارد.

1. Lalin Kovudhikulrungsri and Duangden Nakseeharach, "Liability Regime of International Space Law: Some Lessons from International Nuclear Law", *Journal of East Asia and International Law*, Vol.4, 2011, p. 306.

2. Cayman Islands.

3. Outer Space Act.

4. Frans G. Von der Dunk, "Sovereignty Versus Space - Public Law and Private Launch in the Asian Context", *Singapore Journal of International & Comparative Law*, Vol.5, 2001, p. 42.

علاوه بر انگلستان، قانون پرتاب فضایی تجاری^۱ ایالات متحده امریکا مصوب ۱۹۸۴ مقرر نموده که موارد ذیل نیازمند اخذ مجوز از ایالات متحده امریکاست:

۱. برای اشخاصی که بخواهند مبادرت به پرتاب یا راه‌اندازی یک جایگاه پرتاب در ایالات متحده امریکا نمایند؛

۲. برای شهروندان ایالات متحده امریکا که بخواهند مبادرت به پرتاب یا راه‌اندازی یک جایگاه پرتاب در خارج از ایالات متحده امریکا نمایند؛

۳. برای شهروندان ایالات متحده امریکا که بخواهند مبادرت به پرتاب یا راه‌اندازی یک جایگاه پرتاب در خارج از ایالات متحده امریکا و خارج از سرزمین یک کشور دیگر نمایند، مگر اینکه موافقتنامه‌ای میان ایالات متحده امریکا و آن کشور دیگر وجود داشته باشد و مقرر نماید که آن کشور بر پرتاب یا راه‌اندازی جایگاه پرتاب اعمال صلاحیت نماید؛^۲

۴. برای شهروندان ایالات متحده امریکا که بخواهند مبادرت به پرتاب یا راه‌اندازی یک جایگاه پرتاب در سرزمین یک کشور دیگر نمایند، اگر میان ایالات متحده امریکا و آن کشور موافقتنامه‌ای باشد که مقرر نماید ایالات متحده بر پرتاب یا راه‌اندازی جایگاه پرتاب اعمال صلاحیت نماید.^۳ گفتنی است که «شهروندان ایالات متحده امریکا» شامل موارد زیرند:

الف - فردی که شهروند ایالات متحده امریکاست؛

ب - نهادی که به موجب قوانین ایالات متحده امریکا یا یک ایالت آن ایجاد شده است؛

ج - نهادی که به موجب قوانین یک کشور دیگر ایجاد شده است، به شرطی که سهم عمده آن به یک فردی که شهروند ایالت متحده است یا یک نهادی تعلق داشته باشد که به موجب قوانین ایالات متحده امریکا یا یک ایالت آن ایجاد شده است.

بر اساس این دو ماده، از آنجایی که سهم عمده کنسرسیوم سی لانچ به ایالات متحده امریکا تعلق دارد و مرکز تأسیسات پروژه در کشتی کنترل و مونتاژ در سواحل لانگ بیچ کالیفرنیا پهلو گرفته است، ایالات متحده امریکا نیز در خصوص این پروژه صلاحیت اعطای اجازه و نظارت مستمر دارد. اساساً موضوع صلاحیت و اعطای اجازه را باید از موضوع مسؤولیت جبران خسارت احتمالی ناشی از اشیای فضایی پرتاب شده متمایز ساخت؛ زیرا موضوع صلاحیت و اعطای اجازه از همان زمان شروع به کار مطرح می‌شود، در حالی که موضوع مسؤولیت جبران خسارت زمانی مطرح می‌شود که خسارتی وارد گردد و اگر خسارتی وارد نشود، اصلاً موضوع مسؤولیت جبران خسارت و تعیین دولت پرتاب‌کننده مطرح نمی‌گردد.^۴ در این خصوص، انگلستان و

1. Commercial Space Launch Act.

2. Commercial Space Launch Act, Sec. 70104.

3. Commercial Space Launch Act, Sec. 70102.

4. Edward A. Frankle, "Once a Launching State, Always the Launching State, a Needless Conflict of Treaty Regimes", Proceedings of Forty-fourth Colloquium on the Law of Outer Space, France, 2001, p. 37.

ایالات متحده آمریکا هر دو بابت این پروژه در چارچوب ماده ۶ معاهده فضای ماورای جو بابت فعالیت پروژه سی لانچ به‌عنوان «دولت مناسب»^۱ موظف به اعطای اجازه و اعمال نظارت مستمر هستند.

اولین پرتاب پروژه سی لانچ در مارس سال ۱۹۹۹ از سکوی سیار odyssey انجام گرفت و تاکنون بیش از ۳۰ پرتاب از این سکو صورت گرفته است که در این میان سه پرتاب آن به نام‌های ۸-NSS، ۱-ICO و 27-Intelsat به ترتیب در مارس ۲۰۰۰، ژانویه ۲۰۰۷ و فوریه ۲۰۱۳ با شکست روبه‌رو شد و دقایقی پس از پرتاب، انفجار صورت گرفت و فقط خساراتی به سکوی پرتاب وارد شد.^۲ از آنجایی که کنوانسیون مسؤلیت در ماده ۷ مقرر نموده است که «مقررات این کنوانسیون در زمینه خسارت وارد شده به‌وسیله یک شیء فضایی دولت پرتاب‌کننده در موارد زیر به‌کار نخواهد رفت:

الف - در مورد اتباع دولت پرتاب‌کننده؛

ب - در مورد اتباع خارجی، در طی مدت زمانی که آنها در حال شرکت در زمینه عملیات مربوط به شیء فضایی از زمان پرتاب آن هستند یا در هر مرحله دیگری پس از آن تا مرحله سقوط این شیء فضایی، یا در طی مدت زمانی که این افراد در مجاورت مستقیم یک پرتاب طرح‌ریزی شده یا در ناحیه مربوط به چنین پرتابی‌اند و در چنین مواردی از سوی دولت پرتاب‌کننده از آنها دعوت شده است.»^۳ خسارت وارد شده و مسؤلیت جبران خسارت در موارد مذکور خارج از حوزه کنوانسیون مسؤلیت قرار دارد. بند اول این ماده، در مقام اعمال یک اصل اساسی در حقوق بین‌الملل است که در شرایط معمولی، حقوق بین‌الملل از پرداختن به روابط میان یک دولت و اتباعش خودداری می‌نماید و بند دوم، در مقام اعمال اصل اقدام به ضرر خود^۳ است؛ زیرا آنها با رضایت به خطرات موجود دعوت به حضور در عملیات پرتاب را پذیرفته‌اند. این استثنا هدف اصلی کنوانسیون مسؤلیت، یعنی همان حمایت از قربانیان بی‌گناهی را تأیید می‌سازد که در فعالیت فضایی شرکت نداشته‌اند. با توجه به این ماده، می‌توان به انفجار شاتل فضایی چلنجر در سال ۱۹۸۶ و مرگ همه اعضای حاضر در آن اشاره نمود که بر این اساس مسؤلیت ایالات متحده آمریکا خارج از حوزه کنوانسیون مسؤلیت قرار داشت، مگر در مورد خساراتی احتمالی به دولت‌های دیگر مثلاً در اثر سقوط پسماندهای شاتل.

حال در مورد پروژه پرتاب از دریا این پرسش مطرح می‌شود که چنانچه در اثر اشیا فضایی پرتاب شده در این پروژه به قربانی بی‌گناهی که به‌هیچ‌وجه در فرایند پرتاب شیء

1. Appropriate state.

2. <http://www.sea-Launch.com/history.html>; last visited: 10 march 2013.

3. volenti non fit injuria.

مورد نظر نقشی نداشته است، خسارتی وارد شود، کدام دولت یا دولت‌ها در خصوص خسارت وارد شده به‌عنوان دولت(های) پرتاب‌کننده مسؤول جبران خسارت هستند؟ در این پروژه تعیین «دولت پرتاب‌کننده» بر اساس معیار «سرزمین» منتفی است؛ زیرا پرتاب از قلمرو دریای آزاد صورت می‌گیرد که تحت حاکمیت هیچ کشوری نیست. در غیاب معیار «سرزمین»، می‌توان به معیار «تأسیسات پرتاب»^۱ مراجعه نمود و دولتی را که تأسیسات تحت صلاحیت او قرار دارد، به‌عنوان دولت پرتاب‌کننده مسؤول جبران خسارت معرفی نمود. در این پروژه، تأسیسات پرتاب سیار هستند، به‌گونه‌ای که سکوی پرتاب و کشتی کنترل و مونتاژ جهت پرتاب در منطقه مورد نظر در اقیانوس آرام قرار می‌گیرند و بعد از پرتاب در سواحل لانگ‌بیچ کالیفرنیا پهلو می‌گیرند؛ اما مشکل اصلی در این پروژه این است که سکوی پرتاب و کشتی کنترل و مونتاژ هر دو دارای پرچم کشور لیبریا هستند و از آنجایی که کشور لیبریا عضو کنوانسیون مسؤولیت نیست، ملتزم به مقررات آن نیز نیست. بنابراین، جزء دوم تعریف «دولت پرتاب‌کننده» در خصوص تعیین دولت(های) پرتاب‌کننده در این پروژه کارساز نیست و باید به جزء اول تعریف دولت پرتاب‌کننده مراجعه نمود که در مورد تفسیر آن توضیحاتی ارائه شد. در این پروژه، فدراسیون روسیه و اکرین راکت‌های zenith و ایالات متحده آمریکا وسیله پرتاب را تأمین نموده‌اند، نروژ نیز مبادرت به تهیه سکوی پرتاب و کشتی کنترل و مونتاژ نموده است. بنابراین روسیه، اکرین، نروژ و ایالات متحده آمریکا را می‌توان به‌عنوان «تهیه‌کنندگان مقدمات پرتاب» محسوب نمود. در کنار این امر، باید به مدیریت و راهبری پروژه از طرف ایالات متحده آمریکا نیز اشاره نمود. علاوه بر این، انگلستان نیز به‌عنوان اعطاکننده اجازه فعالیت شرکت مذکور، آن را می‌توان به منزله «تهیه مقدمات پرتاب» دولت پرتاب‌کننده دانست. بنابراین در صورت ورود خسارت ناشی از اشیای پرتاب شده در این پروژه، تمامی دولت‌های مذکور به‌عنوان «دولت پرتاب‌کننده» مسؤول جبران خسارت تلقی می‌شوند که بر اساس ماده ۵ کنوانسیون مسؤولیت، مسؤولیت جبران خسارت آنها مشترک و جداگانه است.

آنچه در این پروژه قابل توجه است، این است که این پروژه به لحاظ حضور چندین نهاد غیردولتی در قالب یک کنسرسیوم بین‌المللی و مکان پرتاب، یک موضوع جدید و بی‌سابقه‌ای در عرصه حقوق بین‌الملل فضایی است و از سوی دیگر به دلیل عدم وضوح جزء اول تعریف دولت پرتاب‌کننده و عدم انعقاد یک موافقتنامه چند جانبه میان اعضا که از آن طریق بتوان مبادرت به شناسایی دولت(های) پرتاب‌کننده نمود، موضوع تعیین دولت(های) پرتاب‌کننده جهت جبران خسارت احتمالی در این پروژه با مشکل مواجه گردیده است

1. Facilities of launch.

و نکات مذکور در حد تفسیر و نظر نویسندگان حقوقى در مورد جزء اول تعريف دولت پرتاب‌کننده است. به همین دليل موضوع «بررسى مفهوم دولت پرتاب‌کننده» در دستور کار کوپوس و مجمع عمومى قرار گرفت.

بررسى مفهوم دولت پرتاب‌کننده در کوپوس و مجمع عمومى سازمان ملل متحد ارائه تفسیر مناسبى از مفهوم «دولت پرتاب‌کننده»، بخصوص به دليل ظهور خدمات جديد پرتاب و علاوه بر آن، تمایل دولت‌ها به ارائه یک مفهوم دقيق و واضح از مفهوم «دولت پرتاب‌کننده» در پرتو موقعیت‌هاى جدیدى نظیر پروژه سي لانچ و وضعیت خاص آن پروژه که با خلأ حقوقى در باره شناسایی دولت(هاى) پرتاب‌کننده در پروژه مذکور همراه بود، باعث شد که موضوع «بررسى مفهوم دولت پرتاب‌کننده» از جلسه سي ونهم کمیته فرعى - حقوقى کوپوس در سال ۲۰۰۰ تا جلسه چهل و یکم در سال ۲۰۰۲ در دستور کار قرار گیرد. از همین رو در کوپوس کمیته‌اى به نام «بررسى مفهوم دولت پرتاب‌کننده»^۱ تشکیل شد که به بررسى رویه دولت‌ها در به کارگیری مفهوم دولت پرتاب‌کننده، بررسى پرسش‌هاى راجع به مفهوم دولت پرتاب‌کننده که در اثر تحولات اخیر در فعالیت‌هاى فضايى ایجاد شده است و همچنین بررسى عناصرى مى برداخت که مى تواند در مقررات فضايى ملی و نظام‌هاى اعطای اجازه بگنجد، نگرانى اصلى کوپوس، قابلیت اعمال حقوق فضا، اعم از ملی و بین‌المللى، نسبت به فعالیت‌هاى فضايى جديد و خسارت وارد شده با اشیاى فضايى در چنین فعالیت‌هاى است.^۲

دبير كل سازمان ملل متحد در ۲۱ ژانویه سال ۲۰۰۲ گزارشى از فعالیت‌هاى انجام شده در مورد «بررسى مفهوم دولت پرتاب‌کننده» را ارائه نمود. وی در گزارش خود تصريح کرد که کمیته مذکور به تحليل نقص و مشکلات موجود در رابطه با به کارگیری مفهوم دولت پرتاب‌کننده مى پردازد و برنامه‌اى برای ارائه تفسیر یا اصلاح حقوق موجود در دستور کار ندارد و مثال‌هاى ارائه شده از رویه دولت‌ها، نظیر مقررات و قوانین ملی و همچنین موافقتنامه‌هاى بین‌المللى صرفاً جنبه توضیحى دارند و جامع نیستند.^۳ در این میان، اگر دولتی تصور نماید که فعالیت مشخصی، وی را «دولت پرتاب‌کننده» مى سازد و به دنبال آن، اشخاص و فعالیت‌هاى مذکور را تحت پوشش نظام ملی اعطای اجازه خود سازد، این نحوه اعمال صلاحیت در قوانین فضايى ملی ممکن است تا حدی رویه دولت را در خصوص «مفهوم دولت پرتاب‌کننده» آشکار سازد.^۴ دبير كل در گزارش خود به این نکته توجه نمود که در مورد فعالیت‌هاى فضايى و به طور

1. Review of the concept of the "launching State".

2. Sylvia Ospina, "International Responsibility and Liability in an Age of Globalization and Privatization", *Annals of Air and Space Law*, Vol. XXVII, 2002, p. 490.

3. U.N. Doc. A/AC.105/768, 21 Jan. 2002, p. 3, para.3.

4. Ibid., p.68 -, para.17-19.

خاص پرتاب اشیای فضایی که در صورت امکان می‌تواند تحت صلاحیت چند دولت قرار گیرد، دولت‌ها می‌توانند در میان خود یک موافقتنامه چندجانبه منعقد نمایند و نحوه اعمال صلاحیت خود را بر فعالیت فضایی مورد نظر مشخص نمایند.^۱ مصداق بارز این امر موافقتنامه ایستگاه فضایی بین‌المللی است که بر اساس آن هر عضو صلاحیت و کنترل خود را بر اجزای اعمال می‌کند که آن را مطابق با ماده ۲ کنوانسیون ثبت، ثبت نموده است.^۲ در نهایت، کمیته فرعی - حقوقی کوپوس در جلسه چهل و دوم خود در ۱۸ ژوئن ۲۰۰۳ پیش‌نویس قطعنامه‌ای برای بررسی از سوی مجمع عمومی در خصوص «به‌کارگیری مفهوم حقوقی دولت پرتاب‌کننده»^۳ ارائه نمود.^۴

پیش از بررسی قطعنامه ۵۹/۱۱۵ مجمع عمومی سازمان ملل متحد، به نظر ضروری است که به جایگاه قطعنامه‌های مجمع عمومی سازمان ملل متحد در حقوق بین‌الملل فضایی توجه شود. پس از تصویب موافقتنامه ماه در سال ۱۹۷۹ هیچ معاهده دیگری به تصویب نرسید، اما قطعنامه‌های متعددی در این حوزه به تصویب رسیده است.^۵ «این نشان می‌دهد که جامعه بین‌المللی هنوز در انتظار رسیدن به اجماع در مورد چارچوب حقوقی فعالیت‌های فضایی است. همچنین به آن معناست که برای بسیاری از فعالیت‌های فضایی، یک رژیم حقوقی بین‌المللی با ماهیت معاهده‌ای یا قطعنامه‌ای وجود دارد.»^۶ موضوع وضعیت قطعنامه‌ها اهمیت روز افزونی در چارچوب قطعنامه‌های حاکم بر فعالیت‌های

1. Ibid., p.7, para. 20.

2. Agreement among the Government of Canada, Governments of Member States of the European Space Agency, the Government of Japan, the Government of the Russian Federation and the Government of the United States of America concerning Cooperation on the Civil International Space Station (20 January 1998).

3. application of the legal concept of the "launching State".

4. U.N. Doc. A/AC.105/L.249, 18 June 2003.

5. Principles Governing the Use by States of Artificial Earth Satellites for International Direct Television Broadcasting, G. A. Res. 37/92, 10 Dec. 1982.

- Principles Relating to Remote Sensing of the Earth from Outer Space, G. A. Res. 41/65, 3 Dec. 1986.

- The Principle Relevant to the Use of Nuclear Power Sources in Outer Space, G.A. Res. 47/68, 14 Dec. 1992.

- The Declaration on International Cooperation in Exploration and Use of Outer Space for the Benefit and in the Interest of All States, Taking into Particular Account the Needs of Developing Countries, G.A. Res. 51/122, 13 Dec. 1996.

- Application of the concept of the "launching State", G. A. Res. 59/115, 10 Dec. 2004.

- Recommendations on Enhancing the Practice of States and International Intergovernmental Organizations in Registering Space Objects, G.A. Res. 62/101, 17 Dec. 2007.

1. Stephan Hobe, "The Relevance of Current International Space Treaties in the 21 st Century", Annals of Air and Space Law, Vol. XXVII, 2002, p.340, in:

۶ سیدهادی محمودی، تصویربرداری ماهواره‌ای در حقوق بین‌الملل (تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش با همکاری سازمان فضایی ایران: پژوهشگاه هوا - فضا، ۱۳۹۰) ۱۰۳.

فضایی دارد. این امر به دلیل دو عامل اساسی است که مربوط به ویژگی‌های منحصر به فرد حقوق بین‌الملل فضایی است. اول، اهمیت اندک زمان و رویه واقعی دولت به عنوان عناصر عرف و دوم، فرایند وفاق عام که ویژگی تدوین قانونگذاری فضایی مصوب کوپوس است.^۱ پرسشی که مطرح می‌شود آن است که اساساً چرا برخی قواعد حقوق بین‌الملل فضایی در قالب معاهده است و برخی دیگر در قالب قطعنامه آمده است؟ پاسخ ساده آن است که کشورها می‌خواستند برخی از این قواعد الزام‌آور باشند و برخی دیگر الزام‌آور نباشند.^۲ علاوه بر این می‌توان دلایل دیگری نیز ذکر نمود:

«نخست اینکه فعالیت‌های فضایی به نسبت حوزه و قلمرو جدیدی است و برخی بر این عقیده هستند که هنوز زود است تا در مورد آن قواعد الزام‌آوری وضع نماییم، در حالی که هیچ تجربه‌ای در مورد آن وجود ندارد.

دوم آنکه دانش و فناوری فضایی به سرعت در حال تحول است و برای همین کشورها در پذیرش قواعد الزام‌آور اکراه دارند؛ زیرا اگر این قواعد در قالب معاهدات آید، تغییر آن بسیار دشوار خواهد بود.

سوم هم مزیت قطعنامه‌های سازمان ملل متحد آن است که اگرچه الزام‌آور نیستند اما خطاب به همه دولت‌هاست، در حالی که معاهدات فقط خطاب به اطراف آن است.

و در نهایت اینکه، طراحی یک قطعنامه بسیار آسان‌تر از تدوین یک معاهده است.^۳ مجمع عمومی در ۱۰ دسامبر ۲۰۰۴ در جلسهٔ چهل و نهم خود همان توصیه‌های کمیتهٔ فرعی - حقوقی کوپوس را با جنبه‌های جدیدی در قالب قطعنامه‌ای به نام «به کارگیری مفهوم دولت پرتاب‌کننده» به شمارهٔ ۵۹/۱۱۵ ۴ ارائه نمود. قطعنامهٔ مذکور نیز همانند سند کوپوس بر عدم ارائهٔ یک تفسیر یا پیشنهاد اصلاحیه نسبت به کنوانسیون ثبت و کنوانسیون مسؤلیت تأکید می‌نماید و سپس در راستای تسهیل پیروی و به کارگیری مقررات معاهده‌های سازمان ملل متحد در خصوص فضای ماورای جو، به طور خاص کنوانسیون مسؤلیت و کنوانسیون ثبت، توصیه‌هایی را مطرح نموده است، که سه توصیهٔ ذیل مرتبط با موقعیت پروژۀ سی لانچ است. نخست، «توصیه می‌نماید دولت‌هایی که مبادرت به فعالیت‌های فضایی می‌نمایند، در راستای ایفای تعهدات بین‌المللی‌شان به موجب معاهده‌های سازمان ملل در خصوص فضای ماورای جو، به طور خاص معاهدهٔ فضای ماورای جو، کنوانسیون مسؤلیت و کنوانسیون ثبت،

۱. محمودی، پیشین.

۲. همان.

3. Andre D. Terekhov, "UN General Assembly Resolution and Outer Space Law", *Proceedings of International Institute of Space Law, 1997*, in: Francis Iyall and Paul B. Larsen (eds), *Space Law*, (Ashgate, 2007), p.107.

4. Application of the concept of the "launching State", G. A. Res. 59/115, 10 Dec. 2004.

همانند سایر موافقتنامه‌های بین‌المللی مرتبط، به وضع و اجرای قوانین ملی در خصوص اجازه و نظارت بر فعالیت‌های نهادهای غیردولتی تحت صلاحیت‌شان در فضای ماورای جو بپردازند».

این توصیه کم و بیش همان توصیه نخست کمیته فرعی - حقوقی کوپوس است که هر دو، دولت‌ها را به وضع مقررات ملی ترغیب می‌نمایند.^۱ کمیته مذکور یادآور شده است که اجرای قوانین فضایی ملی برای کشورهای مرتبط، چهار منفعت دارد:

۱. صلاحیت و کنترل دولت مذکور را بر شیء فضایی مورد نظر نظام‌مند می‌سازد. به عبارتی به اجرایی شدن فرایند اجازه و نظارت مستمر کمک می‌کند؛

۲. پیش‌بینی نمودن بررسی‌های امنیتی پیش از اعطای مجوز، باعث کاهش احتمال ورود خسارت در رابطه با فعالیت‌های فضایی می‌گردد؛

۳. با استقرار شرط بیمه و مسؤولیت مالی بابت پرتاب‌های صورت گرفته باعث جبران خسارت سریع و مؤثر، در صورت وقوع خسارت، می‌گردد؛

۴. از آنجایی که در سطح بین‌المللی دولت‌ها به موجب کنوانسیون مسؤولیت، مسؤولیت بین‌المللی دارند، قوانین ملی شیوه رجوع دولت‌ها به نهادهای غیردولتی را بابت دریافت غرامت پرداخت شده به خاطر خسارت وارد شده از سوی شیء فضایی نهاد مذکور را تضمین می‌نماید.^۲ در خصوص این توصیه ذکر چند نکته ضروری است:

۱. تا اول ژانویه سال ۲۰۱۲، ۸۸ دولت عضو کنوانسیون مسؤولیت و ۵۶ دولت عضو کنوانسیون ثبت‌اند.^۳ برای دولت‌هایی که عضو یکی یا هر دو کنوانسیون نیستند، نخستین قدم عضویت در این دو کنوانسیون است. این معاهدات فقط برای منافع قدرت‌های فضایی تنظیم نشده است. مسؤولیت دولت پرتاب‌کننده به موجب کنوانسیون مسؤولیت یا شناسایی اشیای فضایی به موجب کنوانسیون ثبت برای قدرت‌های فضایی و دولت‌های غیر آن سودمند است.^۴

۲. دولت‌هایی که عضو دو کنوانسیون مذکورند، باید با تعهدات بین‌المللی مندرج در این معاهدات هماهنگ شوند. در برخی کشورها، وضع برخی قوانین برای اجرایی شدن مقررات کنوانسیون‌های مذکور ضروری است. به‌عنوان مثال، دولت عضو کنوانسیون ثبت برای ثبت اشیای فضایی و ارائه اطلاعات لازم به سازمان ملل نیازمند وضع مقررات داخلی است.^۵

1. U.N. Doc. A/AC. 105/787, 19 Apr. 2002, p.29, para.10.

2. Ibid.

۳. در ۲۷ ژانویه سال ۲۰۱۲ آفریقای جنوبی نیز به عضویت کنوانسیون ثبت درآمد؛ C.N.47.2012.Treaties.

4. Kai- Uwe Schrogl and Charle Davies, "a New Look at the " Launching State ", the Result of the UNCOPUS Legal Subcommittee Working Group, Review of the Concept of Launching State", Proceedings of Forty- Fifth Colloquium on the Law of Outer Space ,Texas , 2002, p. 297.

5. Ibid.

دوم، «همچنین توصیه می‌نماید که دولت‌ها در خصوص پرتاب‌های مشترک یا برنامه‌های همکاری، مبادرت به انعقاد موافقتنامه‌هایی بر اساس کنوانسیون مسؤلیت نمایند؛» این توصیه نیز تکرار توصیه دوم کمیته مذکور است.^۱

مراد از انعقاد موافقتنامه بر اساس کنوانسیون مسؤلیت، بند ۲ ماده ۵ کنوانسیون مسؤلیت جهت توزیع تعهدات مالی در روابط میان دولت‌های پرتاب‌کننده است که بر اساس این توصیه، دولتی که حضور جزئی در یک فعالیت فزایی داشته است، اگر در اثر پرتاب شیء فزایی مذکور خسارتی وارد شود ممکن است بابت تمام خسارت وارد شده به وی مراجعه شود و مسؤل تلقی گردد. در این خصوص راه‌حل رایجی که از سوی کشورها نیز پذیرفته شده است، انعقاد موافقتنامه‌هایی است که تعهد مالی میان دولت‌های پرتاب‌کننده توزیع می‌گردد.

در مجموع، با توجه به متن صریح ماده ۲۳ کنوانسیون مسؤلیت در بند دوم که بیان نموده است «هیچ‌یک از مقررات این کنوانسیون مانع از دولت‌ها نخواهد گردید تا موافقتنامه‌های بین‌المللی را در مقام تأیید، تکمیل و توسعه مقررات این کنوانسیون منعقد نمایند.» بنابراین، انعقاد موافقتنامه‌های چند جانبه در موقعیت‌های جدید می‌تواند راه‌حل مناسبی برای برطرف نمودن خلأ حقوقی لحاظ شود.

سوم، «توصیه می‌نماید که دولت‌ها به نحو مقتضی به هماهنگ‌سازی چنین رویه‌هایی به‌منظور افزایش سازگاری مقررات فزایی - ملی با حقوق بین‌الملل بپردازد؛» قسمت اول این توصیه، همان توصیه سوم کمیته مذکور است.^۲ این توصیه در مورد پرتاب‌های مشترک که در آن چندین دولت و به‌دنبال آن چندین قانون فزایی - ملی وجود دارد، کارآمد خواهد بود و باعث کاهش احتمال وقوع تعارض میان قوانین خواهد شد. علاوه بر این، دولت‌ها می‌توانند رویه‌های اختیاری هماهنگ شده خود را در خصوص موضوعات جدید دیگر نیز رعایت نمایند. در مجموع، چنین رویه‌هایی، یکپارچگی و قابلیت پیش‌بینی قوانین فزایی - ملی را افزایش خواهد داد و به جلوگیری از ایجاد خلأ در خصوص اجرای معاهدات کمک خواهد کرد. کمیته مذکور یادآور شد که رویه‌های هماهنگ شده اختیاری می‌توانند به صورت دو یا چند جانبه یا حتی جهانی از طریق سازمان ملل مورد توجه قرار گیرند.^۳ اما در قسمت دوم، توصیه قطعنامه نکته جدیدی را اضافه می‌کند که مقررات فزایی - ملی باید با حقوق بین‌الملل سازگار باشد. بنابراین به خطر ناسازگاری‌های احتمالی اشاره می‌کند.

به‌عنوان نکته آخر در مورد قطعنامه ۵۹/۱۱۵ مجمع عمومی سازمان ملل متحد می‌توان

1. U.N. Doc. A/AC. 105/787, 19 Apr. 2002, p. 30, para.14.

2. Ibid, para.18.

3. U.N. Doc. A/AC. 105/787, 19 Apr. 2002, p. 30, para 18.

اذعان نمود که این قطعنامه در خصوص دولت‌هایی که فعالان خصوصی‌شان از قبل مبادرت به فعالیت‌های فضایی نموده‌اند یا در آستانه چنین امری هستند، منجر به التزام بیشتر جهت وضع و اجرای مقررات فضایی ملی خواهد شد. علاوه بر این، قطعنامه مذکور منجر به فعالیت‌های فضایی ایمن‌تر و ایجاد نظام مسؤلیتی قابل اعتمادتر و ثابت‌تر خواهد گردید.^۱

راه‌حل‌های پیشنهادی

در صورت ورود خسارت با اشیای فضایی پرتاب شده در این پروژه، به دلیل فقدان معیار سرزمین و ثبت تأسیسات در لیبریا که عضو کنوانسیون مسؤلیت نیست و همچنین عدم وضوح جزء الف تعریف «دولت پرتاب‌کننده» و نبود یک موافقتنامه میان اعضای حاضر در این پروژه، شناسایی دولت(های) پرتاب‌کننده برای زیان‌دیده دشوار خواهد بود. به همین دلیل موارد ذیل را می‌توان به عنوان راه‌حل‌های پیشنهادی مطرح نمود:

اولین پیشنهاد می‌تواند اصلاح معاهدات راجع به حقوق بین‌الملل فضایی در خصوص تعریف دولت پرتاب‌کننده باشد، به گونه‌ای که در اصلاح تعریف دولت پرتاب‌کننده جزء الف و مراد از تأسیسات به دقت تبیین گردد. این اصلاحیه را می‌توان در یک معاهده یا در قالب قطعنامه مجمع عمومی سازمان ملل متحد درج نمود. از آنجایی که معاهده یک متن صریح و الزام‌آوری است، امنیت حقوقی بیشتری دارد؛ اما باید به این امر نیز توجه نمود که معاهده، نیازمند تمایل سیاسی دولت‌هاست که به نظر می‌رسد به دلیل عدم تمایل دولت‌ها به وضع معاهده جدید اصلاح معاهدات پیشین این شیوه، قابلیت اجرایی ندارد.^۲ به همین دلیل برخی اظهار نموده‌اند که در این خصوص می‌توان مبادرت به ارائه یک پرسشنامه نمود، به این شیوه که کوپوس به مجمع عمومی پیشنهاد دهد تا از دبیر کل بخواهد که نظر اعضا را در این خصوص جویا شود.^۳ در نهایت، مجمع عمومی می‌تواند با یک تصمیم جامع که به نفع تمام ملت‌های فضایی و غیرفضایی باشد، سریع تکلیف این قضیه را مشخص نماید.

به عنوان دومین پیشنهاد، مستفاد از قطعنامه ۵۹/۱۱۵ مجمع عمومی سازمان ملل متحد، باید اعضای حاضر در این پروژه را به انعقاد یک موافقتنامه در میان روابط خود دعوت نمود. اصولاً وقتی چندین فعال فضایی بخواهند یک پرتاب مشترک انجام دهند، قبل از آن میان

4. Kai - Uwe Schrogl, "the UN General Assembly Resolution, Application of the Concept of the Launching state", Proceedings of Forty- Eight Colloquium on the Law of Outer Space, Japan, 2005, p. 350.

1. Olavo de O. Bittencourt Neto, "Regulatory Options for Dealing with the Transfer of Ownership", IISL/ECSL Symposium 2012: Transfer of ownership of space objects, Issues of responsibility, liability and registration, Vienna, 2012, p. 50.

2. Armel Kerrest, "Remarks on the Notion of Launching States", Proceedings of Forty - Second Colloquium on the Law of Outer Space, the Netherlands, 1999. p. 309.

خود یک موافقتنامه‌ای منعقد می‌نمایند. بنابراین شرکت در موافقتنامه پرتاب، موافقتنامه توزیع تعهدات مالی بر اساس بند ۲ ماده ۵ کنوانسیون مسؤولیت، بخصوص موافقتنامه مذکور در بند ۲ ماده ۲ کنوانسیون ثبت جهت تعیین یک دولت ثبت‌کننده از میان خود، یک قرینه مهم بر «دولت پرتاب‌کننده» بودن اعضا و طرح مسؤولیت مشترک و جداگانه آنهاست. حال در این بین، اگر دولتی نگران این باشد که به‌عنوان دولت پرتاب‌کننده مسؤول احتمالی جبران خسارت تلقی گردد، می‌تواند اعلامیه‌ای صادر نماید و نظر خود را ابراز نماید. اگر هیچ اعتراضی به آن اعلامیه صورت نگیرد، نگرانی آن دولت برطرف خواهد شد.^۱

راه‌حل دیگر وضع و اجرای قوانین و مقررات ملی در این حوزه است. مجمع عمومی سازمان ملل متحد نیز در قطعنامه ۵۹/۱۱۵ دولت‌ها را به وضع و اجرای قوانین ملی در خصوص اجازه و نظارت مستمر بر فعالیت‌های نهادهای غیردولتی تحت صلاحیت‌شان در فضای ماورای جو توصیه نموده است. در خصوص پروژه سی‌لانچ قوانین فضاوی ملی انگلستان و ایالات متحده امریکا درباره اعطای اجازه به شرکت چند ملیتی سی‌لانچ و اعمال نظارت مستمر بر فعالیت پروژه مذکور بسیار راهگشاست. چنانچه کشورهای روسیه، اُکراین و نروژ نیز در این راستا اقدامی انجام دهند و رویکرد خود را نسبت به فعالیت‌های این پروژه اظهار نمایند، در شفاف‌سازی مسؤولان احتمالی جبران خسارت بسیار تأثیرگذار است.

در نهایت می‌توان اظهار نمود از آنجایی که به موجب کنوانسیون ثبت، دولت ثبت‌کننده باید یک دولت پرتاب‌کننده باشد؛ بنابراین دولت ثبت‌کننده یک شیء فضاوی، دولت پرتاب‌کننده غیرقابل انکاری خواهد بود. علاوه بر این، ماده ۴ کنوانسیون ثبت مقرر نموده شیء که «هر دولت ثبت‌کننده در اولین فرصتی که ممکن باشد، اطلاعات ذیل را در مورد هر شیء فضاوی که در فهرست ثبت خود درج نموده است، به دبیرکل سازمان ملل متحد ارائه خواهد نمود: الف - نام دولت یا دولت‌های پرتاب‌کننده...» چنانچه دولت‌های نام‌برده در این‌گونه اعلامیه‌ها مخالفت نمایند، موقعیت آنها نیز به‌عنوان دولت پرتاب‌کننده تثبیت می‌گردد.^۲ قابل توجه است که کنوانسیون ثبت قائل به سیستم الزامی ثبت ملی اشیا فضاوی پرتاب شده گردیده است و تمام پنج کشور حاضر در این پروژه، عضو کنوانسیون ثبت و ملتزم به ثبت ملی اشیا فضاوی پرتاب شده هستند. بنابراین، شناسایی دولت ثبت‌کننده اشیا فضاوی پرتاب شده در این پروژه که باعث ورود خسارت به زیان‌دیده بی‌گناهی شده است، یک قرینه قطعی جهت تعیین یک دولت پرتاب‌کننده است.

1. Ibid., p. 312.

2. Ibid., p. 311.

نتیجه‌گیری

کنوانسیون مسؤولیت، مسؤولیت جبران خسارت را متوجه «دولت پرتاب‌کننده» نموده است. از این رو، تعیین دولت(های) پرتاب‌کننده اهمیت بسزایی دارد. این در حالی است که اخیراً موقعیت‌های جدیدی از قبیل پروژه سی‌لانچ مطرح شده که موضوع تعیین دولت(های) پرتاب‌کننده را بیش از پیش قابل توجه نموده است. در میان پرتاب‌های جدید، پروژه سی‌لانچ یک تفاوت اساسی با سایر پرتاب‌های صورت گرفته دارد و آن این است که در این پروژه معیار سرزمین و تأسیسات که در بسیاری از موارد گزینه نخست زیان‌دیده برای رجوع جهت جبران خسارت است، کارساز نیست.

باید اذعان نمود که پرتاب اشیای فضایی از سکوی پرتاب واقع در دریای آزاد و مصداق بارز آن یعنی پروژه سی‌لانچ یک تحول در عرصه فعالیت‌های فضایی و به دنبال آن تحول در مفهوم «دولت پرتاب‌کننده» محسوب می‌شود؛ زیرا در نظام حقوق بین‌الملل فضایی راجع به پرتاب اشیای فضایی، سرزمین یک ضامن برای طرح مسؤولیت حداقل یک دولت محسوب می‌شود و زمانی که پرتاب از سرزمین دولتی انجام گیرد که دولت مذکور فقط سرزمین خود را در اختیار دولت(های) دیگر جهت پرتاب شیء فضایی قرار دهد و دیگر هیچ مشارکتی نداشته باشد، خواه ناخواه آن دولت به عنوان دولت پرتاب‌کننده شناخته خواهد شد و به احتمال زیاد این دولت اولین گزینه‌ای خواهد بود که قربانیان احتمالی علیه آن طرح دعوا خواهند کرد. حال که در پروژه سی‌لانچ جزء الف تعریف دولت پرتاب‌کننده به دلیل ابهام و جزء دوم آن به دلیل شرایط موجود در این پروژه راهگشا نیستند، می‌توان گفت که در صورت وقوع خسارت، قربانی احتمالی جهت دریافت سریع‌تر خسارت وارد شده می‌تواند علیه دولت ثبت‌کننده شیء فضایی موردنظر، ایالات متحده امریکا بابت سهم عمده شرکت تجاری فضایی بوئینگ و انگلستان بابت صدور مجوز فعالیت کنسرسیوم سی‌لانچ طرح دعوی جبران خسارت نماید. به نظر می‌رسد که تشویق اعضای حاضر در این پروژه به انعقاد یک موافقتنامه چندجانبه میان خود، بهترین راه حل برای سازگاری حقوق بین‌الملل فضایی با این موقعیت جدید است.

پیرو تحول مفهوم دولت پرتاب‌کننده در پرتو موقعیت‌های جدیدی نظیر پروژه سی‌لانچ و خلأ حقوقی موجود در اسناد حقوق بین‌الملل فضایی، در نگاه نخست بازنگری در قواعد حقوقی کنونی ضروری می‌نماید، اما با عنایت به این نکته که در شرایط فعلی که شمار فعالان فضایی افزایش یافته است و بسیاری از کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه در این حوزه فعالیت می‌کنند و از نظر سیاست‌های فضایی و سطح پیشرفت در فناوری‌های فضایی با هم تفاوت دارند، تنظیم معاهده جدید و اصلاح کنوانسیون مسؤولیت مصوب

سال ۱۹۷۲ که مستلزم رسیدن به اجماع در کوپوس است، نمی‌تواند راه‌حل مناسبی برای سازگاری با موقعیت‌های جدید تلقی گردد.

منابع فارسی

۱. آقاجانی، احمد. نقش ماهواره‌های سنجش از دور در کاربردهای دفاعی - امنیتی، نامه دفاع (۱۸). تهران: مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی، چاپ سوم، ۱۳۷۸.
۲. محمودی، سیدهادی. تصویربرداری ماهواره‌ای در حقوق بین‌الملل. تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهردانش با همکاری سازمان فضایی ایران: پژوهشگاه هوا - فضا، ۱۳۹۰.

منابع انگلیسی

1. *Agreement among the Government of Canada, Governments of Member States of the European Space Agency, the Government of Japan, the Government of the Russian Federation and the Government of the United States of America concerning Cooperation on the Civil International Space Station* (20 January 1998).
2. *Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies*, opened for signature Dec.18, 1979, 18 ILM 1434; 1363 UNTS 3.
3. *Agreement on the Rescue of Astronauts, the Return of Astronauts and the Return of Objects Launched into Outer Space*, opened for signature Apr. 22, 1968, 19 UST 7570; TIAS 6599; 672 UNTS 119.
4. Application of the concept of the "launching State", G. A. Res. 59/115, 10 Dec. 2004.
5. Bittencourt Neto, Olavo de O. , "Regulatory Options for Dealing with the Transfer of Ownership", IISL/ECSL Symposium 2012: Transfer of ownership of space objects, Issues of responsibility, liability and registration, Vienna, 2012.
6. Chatzipanagiotis , Michael, "Registration of Space Objects and Transfer of Ownership in Orbit", German Journal of Air and Space Law (ZLW), Vol. 56, 2007.
7. Commercial Space Launch Act, 1984.
8. *Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects*, opened for signature Mar. 29, 1972, 24 UST 2389; TIAS 7762; 961 UNTS 187 .

9. *Convention on Registration of Objects Launch into Outer Space*, opened for signature Jan. 14 , 1975, 28 UST 695; TIAS 8480; 1023 UNTS 15.
10. Frankle, Edward A. , “*Once a Launching State, Always the Launching State, a Needless Conflict of Treaty Regimes*”, Proceedings of Forty- fourth Colloquium on the Law of Outer Space, France, 2001.
11. Gorove , Stephen, “*Toward a Clarification of the Term “Space Object” – An International Legal and Policy Imperative?*” , Journal of Space Law, Vol. 21, No.1, 1993.
12. Hobe, Stephan ,” *The Relevance of Current International Space Treaties in the 21 st Century*”, Annals of Air and Space Law, Vol. XXVII, 2002.
13. <http://www.sea-Launch.com/history.html>.
14. Jakhu , Ram, “*Legal Issues Relating to the Global Public Interest in Outer Space*”, Journal of Space Law, Vol. 32, No. 1, 2006.
15. Kerrest, Armel ,”*Launching Spacecraft from the Sea and the Outer Space Treaty: the Sea Launch Project*”, in: Francis Iyall and Paul B. Larsen (ed), Space Law, (Ashgate, 2007).
16. Kerrest, Armel, “*Remarks on the Notion of Launching States*”, Proceedings of Forty -Second Colloquium on the Law of Outer Space , the Netherlands, 1999.
17. Kovudhikulrungsri, Lalin, and Duangden Nakseharach , “*Liability Regime of International Space Law: Some Lessons from International Nuclear Law*”, Journal of East Asia and International Law, Vol.4, 2011.
18. Lango, Marialetizia, “*Inter-Relation between State and Private Enterprises in the Commercial Activities in the Outer Space*”, Proceedings of the Forty- third colloquium on the law of outer space, 2000.
19. Lee, Ricky J. ,”*the Liability Convention and Private Space Launch Services-Domestic Regulatory Responses*”, Annals of Air and Space Law, Vol. XXXI, 2006.
20. Ospina , Sylvia, “*International Responsibility and Liability in an Age of Globalization and Privatization*”, Annals of Air and Space Law, Vol. XXVII, 2002.
21. Outer Space Act, 1986.
22. Principles Governing the Use by States of Artificial Earth Satellites

for International Direct Television Broadcasting , G. A. Res. 37/92, 10 Dec. 1982 .

23. Principles Relating to Remote Sensing of the Earth from Outer Space, G. A. Res. 41/65, 3 Dec., 1986.

24. Recommendations on Enhancing the Practice of States and International Intergovernmental Organizations in Registering Space Objects, G.A. Res. 62/101, 17 Dec. 2007.

25. Schrogl, Kai - Uwe , “*the UN General Assembly Resolution, Application of the Concept of the Launching state*” , Proceedings of Forty-Eight Colloquium on the Law of Outer Space ,Japan,2005.

26. Schrogl, Kai- Uwe, and Charle Davies, “*a New Look at the “ Launching State” , the Result of the UNCOPUS Legal Subcommittee Working Group, Review of the Concept of Launching State*”, Proceedings of Forty- Fifth Colloquium on the Law of Outer Space ,Texas , 2002.

27. Terekhov, Andre D. ,” *UN General Assembly Resolution and Outer Space Law*”, Proceedings of International Institute of Space Law, 1997 ,in: Francis Iyall and Paul B. Larsen (eds), Space Law, (Ashgate, 2007).

28. The Declaration on International Cooperation in Exploration and Use of Outer Space for the Benefit and in the Interest of All States, Taking into Particular Account the Needs of Developing Countries, G.A. Res. 51/122, 13 Dec. 1996.

29. The Principle Relevant to the Use of Nuclear Power Sources in Outer Space, G.A. Res. 47/68, 14 Dec. 1992.

30. Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space Including the Moon and Other Celestial Bodies, opened for signature Jan. 27, 1967, 18 UST 2410; TIAS 6347; 610 UNTS 205.

31. U.N. Doc. A/AC. 105/787, 19 Apr. 2002.

32. U.N. Doc. A/AC.105/ 768, 21 Jan. 2002.

33. U.N. Doc. A/AC.105/L.249, 18 June 2003.

34. United Nations Convention on the Law of the Seas , opened for signature Dec.10, 1982, 21 ILM 1982, 1261.

35. Vienna Convention on the Law of Treaties, opened for signature may 23.1969, 1155 U.N.T.S. 331.

36. Von der Dunk, Frans G., “*Sovereignty Versus Space- Public Law*

and Private Launch in the Asian Context”, Singapore Journal of International & Comparative Law, Vol.5, 2001.

37. Williams, Maureen, “*Perceptions on the Definition of a Launching State and Space Debris Risks*”, Proceedings of the Forty- Fifth Colloquium on the Law of Outer Space , 2002.

38. Yun, Zhao ,”*Revisiting the 1975 Registration Convention: time for Revision?*”, Australian Journal of International Law, Vol.11, 2004.

The Launching State of Space Objects and Effect of *Sea Launch* Project on Development of its Concept

Hosna Khalvandi

&

Seyed Hadi Mahmoudi (Ph.D.)

The concept of “Launching State” is a key concept in international space law; because under Liability Convention, adopted in 1972, the launching state is liable for damages caused by launched space objects. On the other hands, under Registration Convention, adopted in 1975, the launching state is committed to register the launched space object.

At the beginning of space age and in time of codification of international space law treaties, states were launched their space objects from their territory and with their facilities. By and by, cooperation of two or several states led to multiple launching states that are anticipated in liability convention. But nowadays, new situations have occurred that the concept of launching state has affected. One of the new situations is “Sea Launch project” that due to launching from high seas, launching from mobile platform that is registered in a non-member state of the Liability Convention, and also presence of non-governmental entities in the form of an international consortium that among them so far no agreement has been concluded, the subject of determination of launching state(s) and possible liability has affected. In a short while, considering the problem which exists in the application of the concept of launching state and the legal gap that was created within Sea Launch project, it became the subject of the agenda of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space (COPOUS) and then the UN General Assembly issued a resolution on “the Application of the Concept of Launching State”. The purpose of this article is based on the study of the concept of launching state of space objects according to documents of international space law and also study of the effect of the Sea Launch project on the concept of “Launching State”.

Keywords: Launching State, Liability Convention, Launching from sea, Sea Launch project, General Assembly Resolution 59/115.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Journal of LEGAL RESEARCH

VOL. XIII, No. 1

2014-1

- **HUMAN RIGHTS TRAINING FOR BANISHING VIOLENCE**
Reza Estami & Abbas Behroozkhalah
- **THE CHALLENGES OF WTO GLOBAL GOVERNANCE ON OIL**
Mohammed Aghaei
- **ENGINEERING HUMAN SPERM CELLS IN THE TRIANGLE OF COMMON HEALTH, DEVELOPMENT AND IDENTITY RIGHTS**
Fatemeh Toof
- **THE LAUNCHING STATE OF SPACE OBJECTS AND EFFECT OF SEALAUNCH PROJECT ON DEVELOPMENT OF ITS CONCEPT**
Homa Khalvandi - Seyed Hadi Mahmoudi
- **REFERENCE OF SOCIAL SECURITY ORGANIZATION TO RESPONSIBLE EMPLOYER IN INJURING TO INSURED EMPLOYEE**
Mehrnood Saber - Nasrin Tabatabaie Hesarie
- **LEGAL RESPONSIBILITY OF THE STATE IN NATURAL DISASTERS**
Zohreh Rahmani
- **CONVENTION AGAINST TORTURE: THE PROSPECT OF THE REPARATION FOR VICTIMS OF EXTRATERRITORIAL VIOLATIONS**
Niloufar Nazaryani
- **SUBSTANTIVE REQUIREMENT OF INNOVATIVE STEP IN THE MIRROR OF ACTS AND RULES: A STANDARD FOR IRAN'S LEGISLATION**
Hamed Najafi & Mahsa Madani
- **IRAN AND THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR THE UNIFICATION OF PRIVATE LAW (UNIDROIT): LOOKING TO THE FUTURE**
Kocooth Jafari
- **INTERVIEW**
With Mr. Jose Angelo Estrella Fiala, Secretary General of UNIDROIT

S. D. I. L.

The S.D. Institute of Law
Research & Study